

Mezinárodní politika na Blízkém východě po konci studené války

Zdeněk Kříž

Blízký východ jako bezpečnostní komplex

Oblast Blízkého východu je velice bezpečnostním komplexem v mezinárodním systému.

Geopoliticky důležitý region, ve kterém se střetávají zájmy světových velmocí.

Je také velice důležitý z hlediska ekonomického. **Export ropy** - silný vliv na celou světovou ekonomiku a stabilitu světového systému.

Kolébka tří náboženství.

Do jak vypadá je především dědictvím Osmanské říše, jej formovala od 15. století do roku 1918.

Studená válka – střetávání velmocí.

Systému mandátních území + ekonomické vazby znamená existence států s vlivem Západu.

„Francouzský“ Libanon, „britský“ Irák, či Saúdská Arábie a Írán, kde v zahraničních vztazích dominovaly Spojené státy.

V zemích, kde došlo k převratům, se nové revoluční vlády obvykle orientovaly na SSSR - nacházel příhodné spojence v regionu,

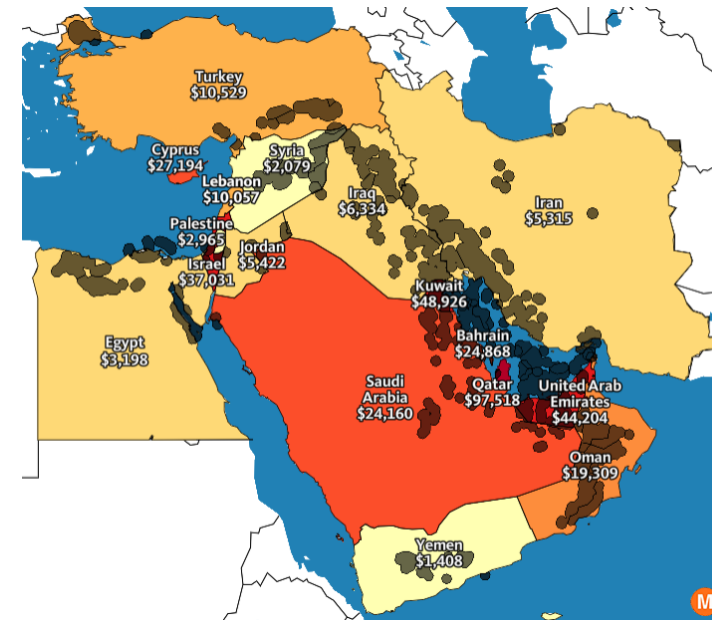
Případ Iráku od roku 1958, kdy generál im Kásim svrhl Brity vytvořenou monarchii nebo Sýrie baasistický převrat -1963.

Egypt – 1952 – svržena prozápadní monarchie.

Izrael - 40./50. leta - mohl Stalin doufat, že nově vytvářený stát bude na Blízkém východě jedinečným satelitem SSSR.

Po 1967 – Izrael – americký partner.

1979 – ztráta vlivu USA v Iránu, stále důležitější se stává Saúdská Arábie.

Ústup vlivu SSSR/Ruska po konci SV z Blízkého východu

Studená válka - na Blízkém východě byl Sovětský svaz jedním z faktorů rovnováhy sil a v mnoha případech stabilizoval situaci regionu.

Vcelku konstruktivní role SSSR v krizi 1990-1991.

Po 1991 - Moskva vyklízela mocenské pozice i na Blízkém východě.

SVE - znamenal ústup Sovětského svazu a jeho vlivu více či méně úspěšný přechod k demokracii a k tržnímu hospodářství, na Blízkém východě tento zlom takto hodnotit nelze.

Oslabování místních autoritářských vlád – exploze náboženských fundamentalistických skupin.

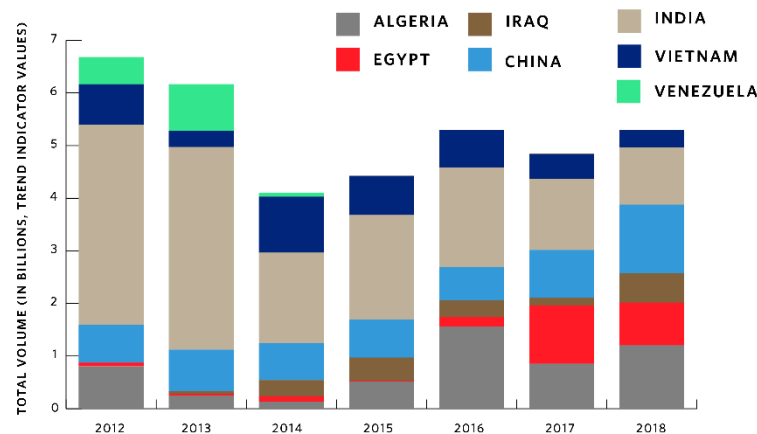
Mnoho z nich podporováno ze Saudské Arábie a Iránu.

Opozice Ruska proti západní invazi do Iráku v roce 2003.

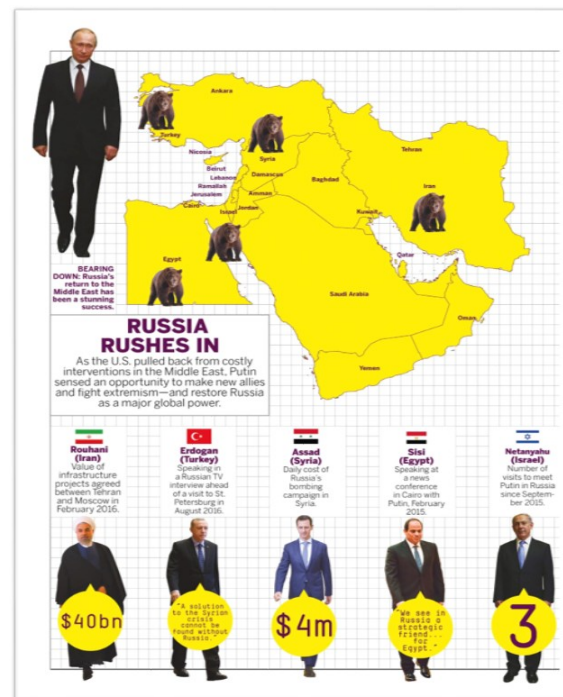
Významné obchodní vztahy pro Rusko po roce 2000 k BV.

Irán, Egypt, Sýrie, Turecko a Izrael.

FIGURE 2
Russia's Major Arms Export Destinations

SOURCE: SIPRI

Linie sporu na Blízkém východě

Arabsko-izraelských konflikt

Izraelsko-palestinský konflikt

Izraelsko-syrský konflikt

Konflikt Izraele a Hammásu

Konflikt Izraele a Hizballáhu

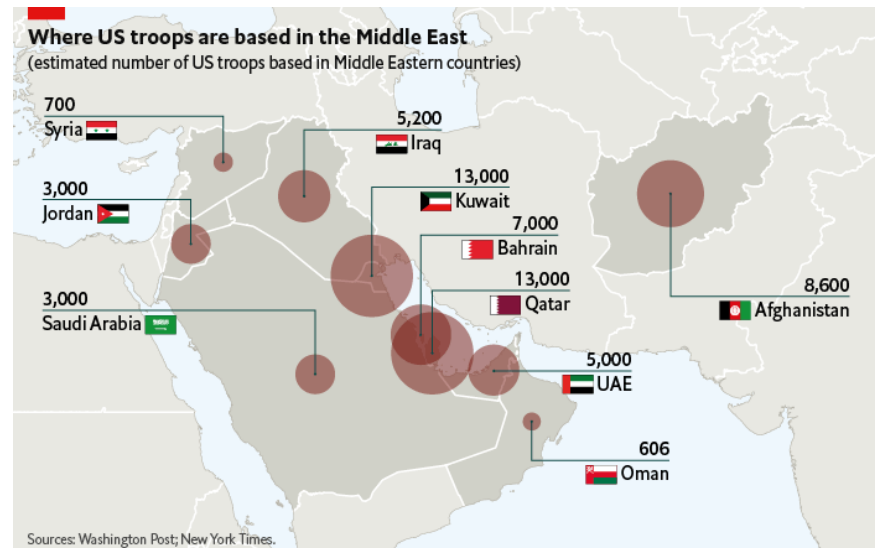
Turecko-kurdský konflikt

Saudsko-iránský konflikt

MIDDLE EAST CONFLICT MAP

But according to the European Union, Israeli West Bank Settlements are the "Greatest Threat" to Peace!

Saudsko-iránský antagonismus

Saúdská Arábie (Arabové) je hlavní sunnitskou a Írán (peršané) zase šíitskou silou v regionu.

Rijád trvale obviňuje Teherán z vyvolávání nepokojů mezi saúdskoarabskými šíity a vládou.

Šiité tvoří náboženskou většinu pouze v Íránu, Iráku, Ázerbájdžánu a v Bahrajnu, kde ale vládnou menšinoví sunnité. Menší komunity pak žijí kromě Saúdské Arábie také v Libanonu, Sýrii, Jemenu, Afghánistánu, Pákistánu nebo v Indii.

Porážkou Iráku v 1991 zmizel společný nepřítel, kterého se oba báli.

Diplomatické vazby byly přerušeny již mezi lety 1988 a 1991. Kvůli úmrtí 275 iránských poutníků při jejich cestě do svatého města Mekky, které se nachází na území Saúdské Arábie.

Významnou příčinou napětí je iránský jaderný program. Podle Saúdské Arábie jím Írán ohrožuje region - především kvůli sporům se Spojenými státy.

2003 – svržení Husajna – okno příležitostí pro pronikání Iránu do arabské země.

Od roku 2012 vzájemné spory ještě vyhrotil konflikt v Sýrii. Saúdská Arábie je hlavním podporovatelem rebelů bojujících proti Asadovu režimu.

Teherán ji proto viní z podpory terorismu.

Zájmy obou zemí na sebe narážejí také v Jemenu. **Od 2015 Saúdové tam vedou koalici bojující na straně vlády v konfliktu s povstaleckými šíity, podporovanými Íránem.**

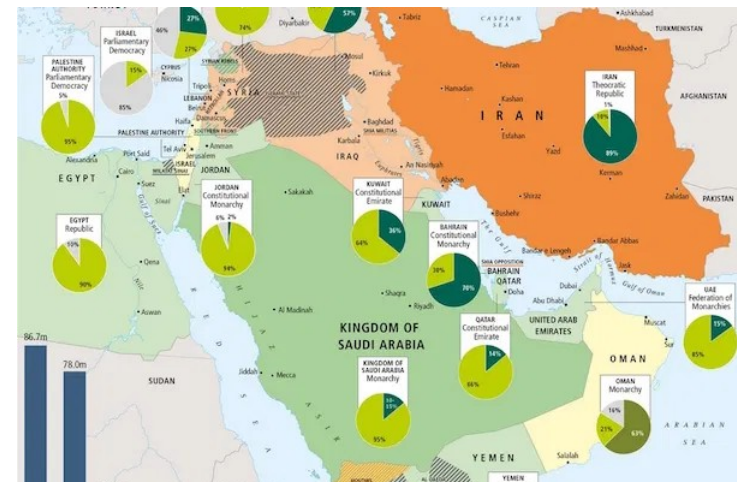
Who supports whom

■ Saudi side ■ Iran side ■ Split* ■ Non-aligned

*Syria: Govt pro-Iran, opposition pro-Saudi. Lebanon: Hezbollah pro-Iran, main Sunni bloc pro-Saudi. Yemen: Govt-in-exile pro-Saudi, Houthi rebels pro-Iran

BBC

Íránský jaderný program I.

Významnou příčinou napětí je i íránský jaderný program.

Írán – na rozdíl např. od Izraele členem Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (od 1972). Všechna jeho jaderná zařízení podléhají od roku 1973 kontrolní činnosti MAAE.

Americká Národní zpravodajská rada (National Intelligence Council – NIC), sdružující 16 zpravodajských agentur – dokument: **Národní zpravodajský odhad (National Intelligence Estimate – NIE)** od r. 2007 jednoznačně nepotvrzoval existenci íránského jaderného vojenského programu.

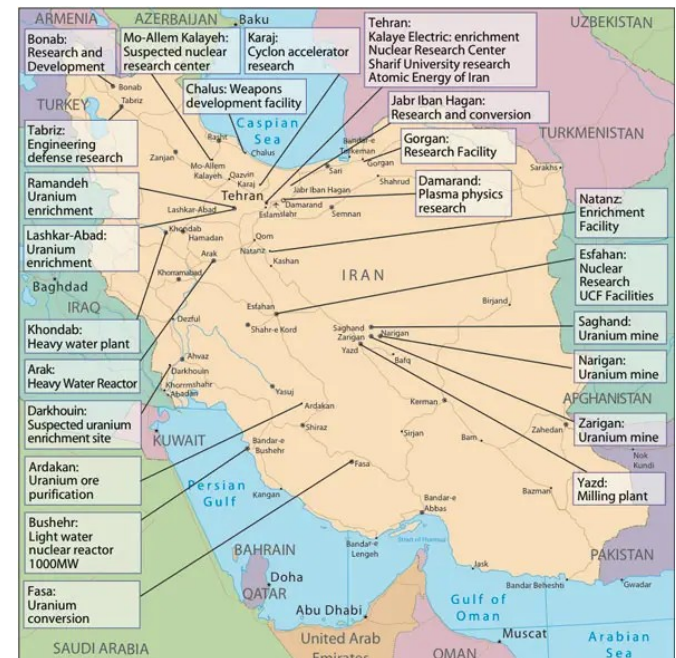
Na podporu o výlučně mírovém zaměření jaderného programu země vyhlásil nejvyšší duchovní vůdce ájatolláh **Alí Chameneí** v letech 2004 a 2012 k problematice jaderných zbraní tzv. fatvu.

Nábožensko-právní výnos, který konstatoval, že výroba, vlastnictví a použití jaderných zbraní jsou neslučitelné s učením islámu.

Tlak Západu a zájem Izraele jako jaderné mocnosti regionu – mnoho kol jednání ve Vídni – 2013 prozatímní dohoda v Ženevě.

V souvislosti s prozatímní dohodou Írán rovněž uzavřel bilaterální dohodu s **MAAE** - umožnit některé **inspekční návštěvy** nad rámec svých smluvních povinností, vyplývajících ze smlouvy **NPT**, orientovaných výlučně na jaderná zařízení.

Inspekční návštěva v uranovém dole v Gchine a v budovaném těžkovodním separačním objektu v Araku, který se neřadí mezi jaderná zařízení.

Iránský jaderný program II.

2015 – uzavření **Dohody iránském jaderném programu** - nemá charakter právně závazné smlouvy a nepodléhá tak ratifikačnímu procesu – **omezení iránského jaderného programu**.

Limitace:

obohacování (mj. snížení počtu odstředivek o dvě třetiny, výrazné omezení množství skladovaného nízkoobohaceného uranu z 10 000 kg na 300 kg aj.), omezení přepracovací kapacity ve Fordou, různé restriktce v obohacovacím zařízení v Natanzu, rozšíření inspekční činnosti MAAE a posílení transparentnosti, konvertování budovaného přepracovacího zařízení v Araku k vyloučení možnosti získávání plutonia, stanovení zásad pro uvolňování sankcí a fázování jednotlivých činností.

MAAE bude v souladu s dohodou monitorovat a ověřovat dobrovolně přijatá opatření k jaderným otázkám a o výsledcích předkládat pravidelné zprávy Radě guvernérů této organizace a také Radě bezpečnosti OSN.

Západ uvolní ekonomické sankce + zmražené prostředky – 150 mld. USD.

Kritika Izraele – Irán se nezavázal k ničemu + netýká se kontroly balistických technologií.

Kritika republikánů v USA:

Posílení regionálního postavení země a její vymanění z mezinárodní izolace, v důsledku postupného odstranění finančních a ekonomických sankcí.

Posílení postavení Íránu povede ke zvýšení pomoci země syrskému režimu prezidenta Asada a různým islamistickým uskupením, včetně libanonského Hizballáhu, Hamásu v Gaze a Húthiú v Jemenu.

Stalo se.

Proces legitimace OOP

OOP je na Západě podporována zejména z levicového okruhu politiků a intelektuálů. to vytvořilo příznivé podmínky pro legimitaci OOP jako zástupce Arabů v Palestině.

Kdo zastupuje zájmy Arabů v Palestině bylo legitimní otázkou.

OOP se v 70. a 80. letech účastnila řady teroristických útoků (Mnichov 1972, Entebe 1976, Achille Lauro 1985). Přesto její ohlas u pokrokových lidí roste.

70. léta - baštou OOP se stává Libanon.

1974 - OOP získala status pozorovatele v OSN.

1974 – VS OSN uvažuje o vyloučení Izraele, po hrozbě USA, že odejdou z VS a přestanou je platit od nápadu OSN upouští.

1975 – OOP přispěla k přijetí rezoluce VS OSN č. 3379 považující sionismus za druh rasismu (ve třetím výboru OSN 70:29, 27 zdrželo).

Rezoluci navrhla Kuba, Libye a Somálsko.

VS ji schválilo poměrem 67:55.

Paul Johnson - Korupce OSN systémem zbraně za hlasy slavila úspěch. (Johnson 1991: 670)

Libanon a Izrael v 80. letech

1979 – Camp David – zlepšení bezpečnostní situace Izraele.

Hlavním centrem OOP se stal Libanon - nájezdy na Izrael.

Na přelomu 70. – 80. let probíhá v Libanonu občanská válka mezi maronitskými křesťany a muslimy.

Sýrie a Izrael se snaží v Libanonu prosadit svoje zájmy.

Sýrii jde o realizaci plánu na vznik takzvané Velké Sýrie. Izrael usiluje o ustavení bezpečné severní hranice.

Izrael podporuje křesťany.

Velký skandál roku 1982, maronitští křesťané provedli čistku v táborech Sabra a Šatíla v odvetě za zavraždění libanonského prezidenta Bašira Džamíla.

Izraelská armáda tomu dala volnou ruku a tím se stala spoluvíníkem masakru.

1985 – izraelské bombardování sídla OOP v Tunisu – Arafat přežil

Pod tlakem veřejného mínění Izrael roku 1985 stáhl svoje jednotky z Libanonu.

Mezitím OOP pod tlakem Izraele přesídlila roku 1982 do Tuniska. Vojensky byla akce Izraele úspěšná, politicky byla ale kontraproduktivní.

Libanon je nadále objektem mocenské hry OOP, Sýrie a Izraele.

Paříž Orientu je zdevastována.

1975 – 1990: 150 až 200 tis. mrtvých, 17 415 nezvěstných a přes 300 tisíc zraněných, to všechno v zemi s přibližně 3 miliony obyvatel.

OOP v 80. letech

Uvnitř OOP probíhá boj mezi frakcemi.

Únosy, vraždy členů rodiny atd.

Arafat v 80. letech pozvolna mění charakter organizace (uznání, že staré metody vedou do izolace)

Během roku **1986** a **1987** se situace na Západním břehu a v Gaze stala velmi vážnou.

Střety Palestinců s židovskými osadníky a izraelskou armádou – **první intifáda**.

Evropská společenství na vzniklou situaci reagovala návrhem na uspořádání mezinárodní konference o Blízkém východě pod záštitou OSN – Izrael odmítá.

1988 – OOP se zříká násilí.

1989 OOP vyhláší Palestinský stát a zejména mění svoje pasáže v Chartě tak, že de facto uznává právo Izraele na existenci.

Padá důvod Izraele pro bojkot OOP.

1991 – začátek jednání OOP a Izraele o řešení palestinské otázky - Madrid

OOP a irácká invaze do Kuvajtu

Na začátku srpna 1990 napadl Irák Kuvajt a zatímco se formovala protisaddámovská opozice zahrnující všechny světové mocnosti

Jásir Arafat – osudová chyba.

Jako jeden z mála veřejně podpořil Irák.

Ztratil tak podporu států v Perském zálivu – zejména Kuvajtu – dosavadního štědrého sponzora.

Dostal se tak do obrovské izolace.

Nikdy předtím se Palestinci nedostali na okraj zájmu tak citelně, a tak Arafatovi nezbylo nic jiného, než uzavřít s Izraelem potupný mír.

Jedinou šancí, jak se z ní dostat, bylo zasednout za jednací stůl se svým nepřitelem na život a na smrt, jehož nyní ztělesňoval premiér Jicchak Rabin.

Libanon na šachovnici BV . 90. letech

Rozvrat Libanonu v 90. letech pokračoval. **Nový aktér – Irán.**

Jiholibanonský konflikt - 1982 až 2000 v oblasti tzv. bezpečnostní zóny na jihu Libanonu mezi Izraelem a jím podporovanými libanonskými milicemi a libanonskými muslimskými guerillami vedenými Íránem podporovaným ší'itským hnutím Hizballáh.

Krvavá guerillová válka! Izraelský Vietnam?

Období mezi lety 1990 až 1992 - období stabilizace a obnovy.

Počátkem 90. let se Hizballáh stal s podporou Sýrie a Íránu vůdčím hnutím, které si monopolizovalo vedení guerillových aktivit v jižním Libanonu.

V roce 1995 zaznamenal Libanon výrazný ekonomický rozvoj.

Sýrie spojuje řešení problému Libanonu s Golanskými výšinami.

V roce 2000 splnil nově zvolený izraelský premiér Ehud Barak - stáhl veškeré izraelské vojáky z jižního Libanonu.

Požadavek rezoluce RB OSN č. 425 z roku 1978.

Důsledkem tohoto odchodu se stal bezprostřední a úplný kolaps Jiholibanonské armády podporované Izraelem.

Kontrola nad územím - Hizballáh v čele s Hasanem Nasralláhem.

„Toto je první velké vítězství za padesát let arabsko-izraelského konfliktu,“

Řada členů proizraelských milic a Jiholibanonské armádou (JLA) s rodinami uprchla do Izraele.

Arabsko (Palestinsko)-izraelský konflikt: Oslo I

1991 – jednání v Madridu - delegace Izraele a arabských států, nejsou příliš úspěšné, přesto jde o historický průlom.

Izrael odmítal bilaterální jednání s OOP – podmínka, že se konference nebude účastnit Jásir Arafat.

Protikladné požadavky

Palestinci:

1. Suverenitu nad okupovaným územím a vodními a jinými přírodními zdroji.
2. Otázka palestinské národnosti a vzniku palestinských právních a legislativních institucí.

Izrael:

1. Okamžité zastavení teroru ze strany Palestinců.
2. Odmítl vzdát se území dobytých v izraelsko-arabských válkách.

1992 – jednání v Moskvě – malý pokrok.

1993 – mírové dohody z Osla I. - legalizována OOP a po tajných jednáních (pod patronací USA a za přispění norského ministra zahraničí J. Holsta)

Průlom - 13.9. 1993 podepsána ve Washingtonu "Deklarace o zásadách palestinské autonomie" – garantují USA

Arabsko (Palestinsko)-izraelský konflikt: Oslo II

13.9. 1993 podepsána ve Washingtonu "Deklarace o zásadách palestinské autonomie" – garantují USA

Izrael se zaručil stáhnout vojska z okupovaných území a předat v Gaze a ve městě Jerichu (+ okolí) palestinské samosprávě.

Obě strany podepsaly tzv. Palestinskou deklaraci, která umožňovala Palestincům samosprávu v pásmu Gazy a v Jerichu na Západním břehu Jordánu výměnou za to, že OOP uzná stát Izrael.

Říjnu 1994 byla v Ejlatu u Rudého moře uzavřena **mírová dohoda mezi Izraelem a Jordánskem**, čímž byl stav de facto potvrzen de iure.

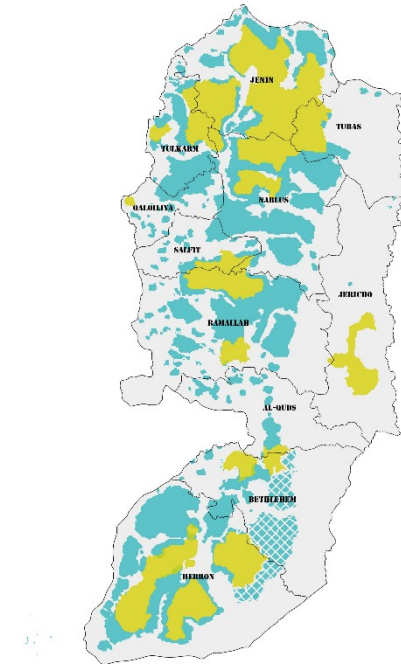
1995 – **přechodná dohoda – Oslo II (podpis ale v Egyptě ☺)** – otázka západního břehu Jordánu - města Ramalláh, Džanín, Betlém, Tulkarem, Kalkíliji a Nábulus + Jericho pod Palestinskou samosprávu.

1995 – **zřízení Palestinské autonomie na Západním břehu Jordánu a v pásmu Gazy.**

Mírový proces skončil po neúspěšném summitu v Camp Davidu v červenci 2000, po kterém vypukla druhá palestinská intifáda.

2004 - smrt Jásira Arafata.

Palestinské radikální hnutí Hamas od června 2007 ovládá pásmo Gazy a na pořadu dne jsou střety s hnutím Fatah prezidenta palestinské autonomie Mahmúda Abbáse.

Rozšiřující literatura

<https://www.geograficke-rozhledy.cz/archiv/149>

<https://www.iir.cz/dohoda-s-iranem-uspech-nebo-historicka-chyba>